

«Евразийский национальный
университет имени Л.Н.Гумилева»

Экономический факультет

Кафедра учет и анализа

ФГАОУ ВО «Российский
университет дружбы народов»

Экономический факультет

Кафедра бухгалтерского учета,
аудита и статистики

**«Международные стандарты учета и аудита: ключевые
изменения и нюансы перехода в условиях цифровой
экономики»**

**Сборник статей Международной научно-практической
конференции 17 февраля 2023 г.**

Астана

УДК 657(47+57)

ББК 65.053

П78

Рекомендовано к печати Ученым советом
Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева

Рецензент – доктор экономических наук, профессор *Алиев М.К.*

Научные редакторы:

PhD, доцент ЕНУ им. Л.Н.Гумилева, Жолаева М.А.
заместитель заведующая кафедрой бухгалтерского учета, аудита и статистики РУДН,
кандидат экономических наук Сорокина Л.Н.

П78 «Международные стандарты учета и аудита: ключевые изменения и нюансы перехода в условиях цифровой экономики»: сборник статей Международной научно-практической конференции. Астана, 17 февраля 2023 г. – Астана: ЕНУ им Л.Н.Гумилева, 2023. – 522с.

ISBN 978 601 337 121 4

Сборник статей научно-исследовательских работ студентов, магистрантов, докторантов, профессорско-преподавательского состава по итогам Международной научно-практической конференции 17 февраля 2023 г.

Предназначен для широкого круга читателей.

Электронная версия материалов сборника размещается на сайте www.enu.kz

Сборник научных статей участников конференции подготовлен по материалам, представленным в электронном виде. Ответственность за содержание материалов несут авторы статей.

© Коллектив авторов, 2023
© ЕНУ имени Л.Н.Гумилева, 2023
© РУДН, 2023

ISBN 978 601 337 121 4

табу керек, онда кәсіпорын ақшаны еркін басқара отырып, оларды тиімді пайдалану арқылы өнімді өндіру мен сатудың үздіксіз процесін, сондай-ақ оны кеңейту мен жаңарту шығындарын қамтамасыз ете алады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Финансовый анализ предприятия: учебное пособие/ Г.Н.Лиференко – М: Издательство «Экзамен», 2005 год. С 128-146.
2. Методика финансового анализа/ Шеремет А.Д., Сайфулин Р.С., Негашев Е.В. – М: ИНФРА –М., 2000 год. С 162-166.
3. Финансовый анализ: учебное пособие/ Г.Н. Гогина, О.А.Филлипов; фил. НОУ ВПО «СаГа» в г. Тольятти. – Самара, 2006 год. С 115-124.
4. «Павлодарэнерго» акционерлік қоғамының қаржылық есептілігі – 2020 -2021жж.

БАСҚАРУ ЕСЕБІНДЕГІ ЖАЛДАУ ҚАТЫНАСТАРЫН ДЕФИНИЦИЯНЫҢ ТҰЖЫРЫМДАМАЛЫҚ ТӘСІЛІ

Рахатова Шырай Төреханқызы

2 курс магистранты, Есеп және аудит БББ

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Қазақстан

Аннотация. Мақалада жалдау қатынастарының түрлерін анықтау және жіктеу критерийлері қарастырылады. Сонымен қатар, жалдау белгілі бір критерийлерге сәйкес жіктеледі. Жалдау түрлерін жіктеу әдістерін талдау жалдау шартының белгілі бір түріне қатысты лизингтік операцияларды есепке алу әдісін одан әрі анықтау мақсатында лизингтік мәміленің сипаты туралы объективті пікір қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Кілт сөздер: бухгалтерлік есеп, жалдау есебі, жалдау қатынастарын анықтау, лизинг, жіктеу.

CONCEPTUAL APPROACH TO THE DEFINITION OF LEASE RELATIONS IN MANAGEMENT ACCOUNTING

Rakhatova Shyray Torekhankyzy

2nd year master's Student, Accounting and audit EP

L. N. Gumilyov Eurasian National University, Kazakhstan

Annotation. The article discusses the criteria for determining and classifying types of lease relations. In addition, the lease is classified according to certain criteria. The analysis of the methods of classification of types of leases allows us to form an objective opinion about the nature of the leasing transaction in order to further determine the method of accounting for leasing transactions in relation to a particular type of lease agreement.

Keywords: accounting, lease accounting, definition of lease relations, leasing, classification.

Қазіргі жағдайда ғылыми технологиялар мен бизнес-процестерді басқарудағы жаңа тәсілдердің үдемелі дамуы нәтижесінде ішкі және халықаралық нарықтардағы бәсекелестік, бизнес ортаның күрделілігі және әртүрлі бизнес-процестер нәтижесінде коммерциялық кәсіпорынды басқару айтарлықтай өзгереді, бұл өзгерістерді қажет етеді. менеджмент және бухгалтерлік есеп.

Біздің ойымызша, бухгалтерлік есепті жаңа деңгейде қайта құру қажеттілігі басқарушылық есеп пен бақылауды ұйымдастыру жобасын іске асыру кезінде ұйымда іске асырылған стратегия ескерілгенде ғана туындауы керек. Ішкі бақылау жүйесін басқаруды толық түсіну және талдау үшін 1-кестеде келтірілген жедел, тактикалық және стратегиялық басқару есебіне салыстырмалы баға беру керек.

1 кесте - Басқару есебі мен ішкі бақылау жүйесінің операциялық, тактикалық және стратегиялық басқаруын салыстырмалы талдау

№	Көрсеткіштер	Операциялық басқару есебі	Тактикалық басқару есебі	Стратегиялық басқару есебі
1	Басқару есебі мен бақылауының бағыты	Қайталанатын операциялардың шешімін беретін бухгалтерлік және аналитикалық ақпараттандыру үшін Басқару есебі мен бақылауы құрылуы керек	Бірінші деңгейде дайындалған ақпаратты талдауды ескере отырып, жиынтық есепке алу және талдамалық ақпараттың құрамдас бөлігі ретінде есепке алу мен бақылаудың басқарушылық жүйесі	Басқарушылық есеп стратегиялық есептіліктің әрекеті мен процедурасы және аналитикалық ақпаратты бағалау ретінде, бұл өз кезегінде ұзақ мерзімді перспективада басқарушылық шешімдерді әзірлеуге және ұзақ мерзімді мақсаттарды түзетуге мүмкіндік береді
2	Басқару есебі мен бақылау ерекшеліктері	Бұл кезеңде қабылданған басқару шешімдерінің динамикасы да, тіркелген және бақыланатын транзакциялар саны да өте маңызды	Жүйелік басқару, тапсырмалар көлемі азаяды, бірақ күрделілік артады, ақпараттық интеграция позициялары артады	Қол жеткізілген мақсаттармен және қойылған міндеттермен салыстыра отырып, болжанатын стратегиялық қаржылық ақпараттың маңыздылығын болжайды
3	Басқару есебі мен бақылаудың айрықша белгілері	Өнім мен өндіріс нарығындағы өзгермелі жағдайларға жедел ден қою қажеттілігі, сапа менеджменті жүйесін қайта қарау	Басқару аналитикалық есептіліктің көрсеткіштеріне, қаржылық кірістілік факторларын анықтауға және айтарлықтай кешігіп келетін есеп беруге байланысты	Күтілетін қаржылық есептілік бойынша қаржылық шешімдер қабылдау үшін жоғары жауапкершілік дәрежесіне ие
4	Берілген басқару есебі және бақылау	Сатылған өнімді, уақытты, шикізатты, материалдарды және өндірісті есепке алу бөлек бухгалтерлік есеп ретінде жүргізіледі	Сұранысты, бағаны, бәсекелестік ортаны бағалау негізінде өндірістің болашақ рентабельділігі болжанады, содан кейін стратегиялық өндірістік іс-қимыл жоспары жасалады	Ұйымның қаржылық жағдайын талдауға сәйкес өндірісті ұлғайту немесе азайту ауқымына байланысты шешімдер қабылданады, сондай-ақ сәйкес өзгерістер кадрлық өндіріс
5	Басым міндеттер	Есеп және бақылау міндеттері басым	Операцияларды бақылау үшін аналитикалық міндеттердің басым болуы	Стратегиялық есепке алу, талдау және бақылау міндеттері басым
6	Пайдаланушылар	Төменгі деңгейдегі орындаушылар мен менеджерлер	Орта менеджмент мамандары мен менеджерлері	Жоғары деңгейдегі менеджерлер және ұйым басшылығы
7	Оқиғаларға реакцияға байланысты жүйені басқарудың қолданылатын түрі	Оқиғаларға жауап беру	Оқиғаларды болжау	Оқиғаларды мақсатты түрде құру
8	Қолданылатын аудит тұжырымдамалары	Растау	Тәуекелге бағытталған	Жүйеге бағытталған

Ескерту - Автор құрастырған

1-кестенің салыстырмалы талдауынан көріп отырғанымыздай, басқару есебі мен ішкі бақылау жүйесінің тактикалық және стратегиялық басқаруы арасындағы негізгі айырмашылық - бұл нарық конъюнктурасындағы оқиғалар мен экономикалық өзгерістерге сәйкес жүйелік басқару түрі.

Жалдау қатынастарының пайда болуындағы қайшылықтар, ең алдымен, осы құбылыстардың табиғаты мен мәні туралы әртүрлі көзқарастардың болуымен байланысты. Жалға беру қатынастарының мәнін толығырақ ашу үшін зерттеу тарихи ретроспективада жүргізіліп, олардың жиынтығынан жалдау қатынастарының белгілі бір түрін бөліп көрсетті. Жалдау қатынастарының қалыптасуы мен дамуы туралы ғылыми әдебиеттерде айтылған көзқарастарды қорытындылай келе, мәселенің мәні екі басымдыққа бөлінеді: тарихқа дейінгі және эволюциялық.

Қазіргі уақытта жалдау қатынастары өте кең таралған. Негізгі құралдар жиі жалға беріледі. Жалдау - бұл жалға берушіге келісілген мерзім ішінде төлемді немесе төлемдер сериясын ауыстыру үшін активті пайдалану құқығын беретін келісім. Заңнама ұлттық заңнамада Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексімен реттеледі. Осы жалдау шарты бойынша жалға беруші жалға алушыға мүлікті уақытша иеленгені немесе пайдаланғаны үшін төлеуге міндеттенеді.

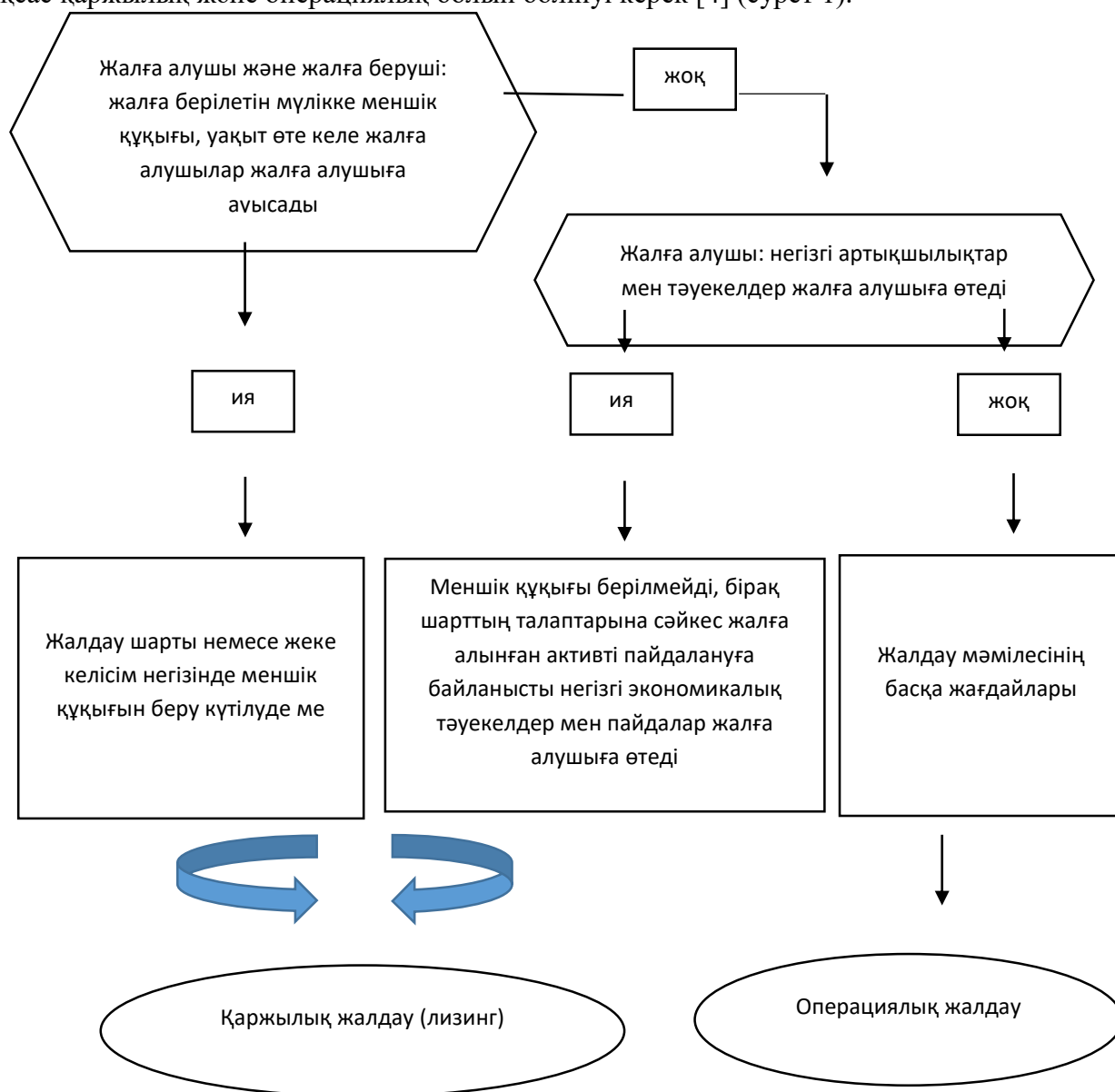
Жер учаскелері және басқа да оқшауланған табиғи объектілер, кәсіпорындар және басқа да мүліктік кешендер, ғимараттар, құрылыстар, жабдықтар, көлік құралдары және пайдалану уақытында бүлінбеген және физикалық қасиеттерін жоғалтпаған басқа да заттар жалға берілуі мүмкін [1].

Жалға алу - егер жалға алушы келісімшарт бағасын мерзімінен бұрын төлеу немесе жалдау төлемдерін толық төлеу нәтижесінде мүлікке меншік құқығын алса, жалдау [2].

Лизинг - бұл жалдау түрі, содан кейін сатып алу [3].

Жалға беру кезінде жалға беруші мүлікті жеке сату ретінде қарастырады, яғни сатуды және дебиторлық берешекті мойындайды. Бұл жағдайда жалға алушы жалға алынған активті баланстағы актив ретінде таниды, амортизациялайды және жалдау төлемдерін төлеу міндеттемесін мойындайды.

Жалдау шарттарына сәйкес келмейтін жалдау мүліктік тәуекелдер мен пайданы бөлуді ескере отырып, 8.3 1С есебіне сәйкес 17 ХҚЕС (IFRS) сәйкес жалдау жіктемесіне ұқсас қаржылық және операциялық болып бөлінуі керек [4] (сурет 1).

1 сурет - 1С бухгалтериядағы жалдау есебі бойынша жалдау классификациясы 8.3

Ескерту - Автор зерттелген материалдар негізінде құрастырған [1,5,6]

Біздің ойымызша, зерттелген әдебиет көздерін талдаудан, жалдау қатынастарын дамытудың алғашқы кезеңдерінде, жалдау - бұл тараптардың мүлікті жалға беру мен оның иесіне тиесілі мүлікті уақытша пайдалану арасындағы келісім, өйткені ежелгі уақытта экономикалық тәжірибе қарапайым және түсінікті болды. Кейінірек, қоғамның экономикалық дамуына және мүліктік және мүліктік даму процесінде экономикалық қатынастардың күрделенуіне байланысты лизингтік операциялардың инвестициялық бағыты пайда болды, ол кейіннен қарапайым жалдауға айналды, оның ерекшелігі қазір қаржылық лизинг деп аталады.

Қазақстандық тәжірибеде жалға беруді есепке алу халықаралық есепке алудан айтарлықтай ерекшеленеді, өйткені басты назар рентабельділік пен кейбір тәуекелдерге емес, жалға алынған мүлікке иелік етуге аударылады. Меншік құқығы - бұл иелік ету, Пайдалану және оған билік ету құқығынан тұратын меншікке, мүлікке, үшінші тұлғаларға қол жеткізуден бас тарту құқығы. Жалға алуды есепке алу кезінде қазақстандық бухгалтерлік есеп жалдау мерзімі аяқталғаннан кейін алдымен жалға алушының жылжымайтын мүлікке меншік құқығын алуы керек.

Несиенің, инвестициялардың және лизингтің маңызды сипаттамаларын қорытындылай келе, лизинг өзінің ерекшеліктерімен бірге бизнес-процестерді дамытудың жаңа формасын қалыптастырады, ол өз кезегінде лизингті экономикалық категория ретінде анықтайды және лизингтік операцияларды ұйымдастыруға және есепке алуға әсер етеді.

Кез-келген экономикалық категория сияқты, лизингтің де өзіндік критерийлері мен принциптері бар, олар өз кезегінде бухгалтерлік есепте лизингтік операцияларды есепке алудың тұжырымдамалық моделін қалыптастырады.

Лизингтің принциптік жүйесі мыналардан тұрады: жалпы ғылыми принциптер, диалектикалық принциптер; бухгалтерлік есеп принциптері (ғылыми негіздеме); нақты принциптер (лизингтік мәмілеге тән принциптер).

Енді осы принциптерді қарастырыңыз, олардың интерпретациясы әдістемелік ғылыми тәсілдерден туындайды (2 және 3 кестелер).

2 кесте - Лизингтік қатынастарды сипаттайтын жалпы ғылыми принциптерді түсіндіру

№	Ғылыми таным диалектикасының принципі	Принципті түсіндіру
1	Жалпыға ортақ байланыс принципі	Бұл лизингтік қатынастар субъектілерінің өзара тәуелділігінде көрінеді
2	Жүйелілік принципі	Лизингтік қатынастардың ішкі мақсаты бар, лизинг берушілердің өзара іс-қимылы жолға қойылған
3	Тарихизм принципі	Тарихи тәсіл экономикалық қатынастардың жалдау объектілеріне тиесілі мүлік, жалға берілетін мүлік, меншік және пайдалану құқығына жататын мүлік ретіндегі өзгеруін (күрделенуін, өзгергіштігін және дамуын) көрсетеді
4	Детерминизм принципі	Тарихи дамудың әртүрлі кезеңдеріндегі және әртүрлі мемлекеттердегі (юрисдикциялардағы) лизинг оның Нормативтік-құқықтық базасымен анықталады
5	Объективтілік принципі	Бұл лизингке тән экономикалық қатынастардың шындығы мен құқықтық реттеу мен практикалық іске асырудағы осы қатынастардың қалыптасқан формасы арасындағы тепе-теңдікті танудан көрінеді
Ескерту - Автор зерттелген материалдар негізінде құрастырған [5, 7]		

3 кесте - Лизингтік қатынастарды сипаттайтын бухгалтерлік есеп принциптерін түсіндіру

№	Бухгалтерлік есеп принципі	Есеп субъектілерінің принциптерін түсіндіру	
		лизинг берушінің есебінде	лизинг алушының есебінде
1	Қызметтің үздіксіздігі принципі	Жалға берушінің / жалға алушының тиісті жалдау шартының қолданылу мерзіміне тең қызметті жүзеге асыру қабілетін болжайды	
2	Оқшауланған мүлік принципі	Жалға берушінің / жалға алушының жалдау заттары мен міндеттемелері меншік иелерінің мүлкінен бөлек	
3	Есеп саясатын қолдану дәйектілігі принципі	Лизинг нысанасының жағын есепке алуға байланысты лизинг нысанасын есепке алудың ұсынылған екі әдісі осы қағиданың көрінісінде түсініксіздікке әкелуі мүмкін, яғни әртүрлі контрагенттермен лизингтік операцияларды есепке алудың әртүрлі әдістері ұсынылуы мүмкін. Осы қағиданы сақтау үшін лизингтік операцияларды есепке алу кезінде айна бейнесі қажет	
4	Парасаттылық принципі	Жалға беруден түскен табыс жеткілікті сенімділік болған кезде танылады	Жалдау төлемдері ақылға қонымды мүмкіндік пайда болған кезде танылады
5	Формадан бұрын мазмұнға басымдық беру принципі	Әдетте, бұл қағида лизингтік мәмілеге қайшы келеді. Лизингтік мәміленің экономикалық мәні емес, заңды түсіндіруге басымдық беріледі	
Ескерту - Автор зерттелген материалдар негізінде құрастырған [8, 9, 10, 11]			

Бухгалтерлік есепті дамытудың қазіргі кезеңінде және халықаралық тәжірибені ХҚЕС-ке сәйкес бейімдеу, лизингтік операцияларға қатысты бағалау әдістері едәуір кеңейіп, жетілдірілді. Бүгінгі таңда тиімді пайыздық мөлшерлеменен дебиторлық және кредиторлық берешек сомасын қайта есептеуге негізделген лизингтік операцияларды кейіннен бағалау әдісін қолдану ұсынылады.

Бухгалтерлік есепті жетілдіру және лизингтік операцияларды есепке алуды түбегейлі тиімді бақылау лизингтік компаниялар деңгейінде ғана емес, лизингтік мәмілелер мен операцияларды жүзеге асыратын кәсіпорындар деңгейінде де басқарудың негізгі міндеті болып табылады.

Әдебиеттер тізімі

1. Проскурина В.П. Бухгалтерские проводки (2020 год). - Алматы: Издательство «LEM», 2020. - 316с.
2. Проскурина В.П. 1С: Предприятие 8.3 Бухгалтерия для Казахстана. -Алматы: Издательство «LEM», 2018. - 98с.
3. Назарова В.Л., Волохова О.В. Бухгалтерский учет от первичного документа до отчетности: Учебное пособие: Алматы: Экономика, 2016. -232 с.
4. МСФО (IFRS) 17 / <https://online.zakon.kz>
5. Проскурина В.П. Бухгалтерский учет от азов до баланса (практическое пособие). Изд.6-е/Алматы: ТОО «Издательство LEM» 2016. -384 с.
6. Н.Кабылова, Ш.Доспалинова, Е.Оразалинов Бухгалтер (Основы бухгалтерского учета): Учебник. Астана: Издательство «Фолиант», 2011.
7. Бухгалтерский учет. Учебник / Под ред. Бабаева Ю.А., Бобошко В.И. - М.: Юнити, 2017. - 1279 с.
8. Бухгалтерский учет и анализ (для бакалавров): учебное пособие / Под ред. Костюкова Е.И. - М.: КноРус, 2018. - 416 с.
9. Агеева, О.А. Бухгалтерский учет и анализ: Учебник для академического бакалавриата / О.А. Агеева, Л.С. Шахматова. - Люберцы: Юрайт, 2016. - 509 с.
10. Акатьева, М.Д. Бухгалтерский учет и анализ: Учебник / М.Д. Акатьева, В.А. Бирюков. - М.: Инфра-М, 2016. - 320 с
11. Садиева А.С., Шахарова А.Е., Сагиндыкова Г.М. Бухгалтерский учет и аудит: Учебное пособие. Алматы: ТОО «Издательство LEM», 2016. -384 с.